

LA JUNTA MUNICIPAL DE SANITAT DE VALLS AL S. XIX

Elisabeth Baldor Abril

En la present comunicació es pretén donar una visió general sobre l'activitat sanitària duta a terme per la Junta Municipal de Sanitat de Valls al segle XIX. Concretament, les mesures preventives adoptades contra la possible amenaça de febre groga l'any 1821, l'epidèmia de còlera que afectà a la ciutat el 1854, i el perill de pesta bubònica de l'any 1899.

La font documental en la què es basa aquest estudi es conserva a l'Arxiu Històric Comarcal de Valls, exactament dins la secció de Sanitat del Fons Municipal. En el cas de la febre groga disposem de l'esborrall de les resolucions de la Junta; per a 1854 de la correspondència mantinguda entre la Junta Municipal i la Junta Provincial de Sanitat; i per la pesta bubònica de les actes oficials de la referida Junta.

Abans de centrar-nos en l'objectiu que ens ocupa, és imprescindible contextualitzar la Junta dins la política sanitària de l'Estat en aquells moments.

Sembla ser que l'origen de les Juntes de Sanitat es remunta al s.XVIII, tot i que no es perfilen fins al segle següent. La primera temptativa de política sanitària espanyola s'inicià l'any 1720, amb la creació de la Junta Suprema de Sanitat, davant el perill de contagi de l'epidèmia de pesta que afectava a la ciutat de Marsella. Aquest organisme va establir les mesures oportunes per a la vigilància de fronteres i ports, i per a la creació de cordons sanitaris. Però la seva activitat es paralitzà un cop desapareguda l'amenaça (1).

No serà fins al segle XIX, amb l'aparició de la febre groga del 1821, que s'institucionalitzarà definitivament; ja que fins aleshores havia compartit la seva tasca amb altres organismes consultius, com la Junta Superior de Medicina (2).

La primera Llei de Sanitat data de l'any 1855, posterior a l'epidèmia de còlera, i ordena quines han d'ésser les mesures a adoptar per a prevenir la salut pública, a més de regular l'exercici dels facultatius. La llei contempla també l'organització de la sanitat exterior i, a nivell interior, de les disposicions que afecten a la composició de les Juntes de Sanitat provincials i municipals (3).

A partir de la documentació consultada, podem deduir que la Junta Local de Valls era un organisme depenent de l'Ajuntament, i estava presidida per l'alcalde (4). Les decisions de la Junta havien de ser aprovades pel consistori (5) i, posteriorment, presentades davant la Junta Provincial de Tarragona, el president de la qual era el Governador civil de la Província (6).

No tenim constància de la data de formació de la Junta de Valls, ni de la seva estructuració interna a principis de segle; però si disposem d'aquesta informació en un document del 1899 (7) que, en tot cas, podria ser extrapolable. Segons aquest, l'1 de juliol es nomenaren els càrrecs de vocals i president de la Junta Municipal, aprovats pel Governador Civil, que havien d'exercir les seves funcions durant un bienni, és a dir, de juliol del 1899 a juliol del 1901. Els membres elegits foren:

President: Llorenç Mallorquí Bofarull (Batlle de Valls)

Vocals:

Tomàs Avellà (Metge)
Antoni Canals (Farmacèutic)
Joan Vilalta (Cirurgia)
Francesc Civit (Veterinari)
Francesc Montserrat (Vef)
Josep Cailà (Vef)
Josep Selva (Vef)

Suplents:

Lluís Pàmies
Rafel Ollé
Joan Roset
Enric Solaño
Rosendo Martí
Francesc Espanyol
Antoni Miró

Com podem observar, la majoria es dedicava professionalment a activitats relacionades amb la sanitat.

La Febre Groga del 1821

La febre groga tingué una gran importància en tot el mediterrani espanyol durant els tres primers decennis del segle XIX (8). En relació al Principat, a l'Arxiu Històric Comarcal de Valls es disposa de documentació impresa procedent de la Junta Superior de Sanitat de Catalunya, on s'informa de l'origen i evolució de l'epidèmia a Barcelona (9).

La irrupció de la malaltia el 6 d'agost a la ciutat comtal, i que durà fins a la primera meitat de desembre, fou conseqüència de l'arribada al port, des del mes de juny, de vaixells provinents de Cuba, on la febre era endèmica. Les mesures preventives decidides conjuntament per la Junta Superior de Sanitat de Catalunya i la Junta Municipal de Sanitat de Barcelona, pretenen l'aïllament dels infectats en el llitzaret del port vell i, d'aquesta manera, evitar que l'epidèmia s'extenguí a la Barceloneta i altres zones de Catalunya.

A Valls, amb data de 17 de setembre, la Junta Municipal redacta un seguit de resolucions (10) per a fer front a la possible amenaça de pesta:

- No es permet l'entrada a la ciutat de cap persona sense passaport ni certificat sanitari.

- Es prohibeix l'accés a la població des de les 9 de la nit fins a les 5 de la matinada.

- Es barra el pas a tota persona i gènere provinents de Barcelona, la Barceloneta, Tortosa, Mora, Mequinença, Fraga i demés pobles de la Ribera de l'Ebre.

La raó per la qual s'inclou a Tortosa i a tota la zona de l'Ebre com a indrets de perill, es deu al fet de que també foren lloc afectats per la pesta (11). Amb aquestes disposicions, la Junta de Sanitat de Valls vol evitar posar en perill la salut pública al seu càrrec.

Malgrat la poca informació de que disposem per a aquest període, podríem dir que la febre groga del 1821 no va afectar a la ciutat de Valls; com tampoc ho féu a Tarragona (14) i Reus (15).

L'Epidèmia de Còlera del 1854

L'epidèmia de còlera de l'any 1854 va afectar a Valls i la seva comarca. El primer document que en fa referència és un comunicat del Governador Civil de la Província, datat el 17 d'agost, dirigit al President de la Junta de Sanitat de Valls, on s'exposen quins són els acords preventius aprovats per la Junta Provincial per a evitar el contagi del còlera que afectava a la ciutat de Barcelona. Segons aquest informe, totes les procedències per mar i terra provinents d'aquella població i viles del voltant, dins un radi de 4 hores, havien de restar sota quarantena (14).

El dia 18, assabentada la Junta Provincial de la presència del còlera a l'Alt Camp, comunica a la Junta Municipal de Valls que:

- Les mesures de prevenció higiènica i infraestructura sanitària s'han d'elaborar d'acord amb la Llei de Beneficència del 1849 - on s'estableix una classificació dels establiments sanitaris segons siguin de gestió pública o privada, (15).

- Els certificats sanitaris expedits als veïns han d'anar acompanyats d'una nota on s'especifiqui la possible sospita de contagi.

- Obligatòriament s'ha de presentar un informe diari de l'evolució de l'epidèmia davant l'Autoritat Civil (16).

A partir de les dades que el Dr. Sánchez Ripollès aporta sobre la dinàmica d'entrades, altes i defuncions de l'hospital de colèrics de Valls (17), ens podem fer una idea de l'evolució de l'epidèmia. Les entrades s'inicien el dia 18 d'agost i finalitzen el 18 del mes següent. Durant aquest període els ingressos

comptabilitzats són de 70, essent agost el de major aflluència, amb el 77% (que correspon a 54 entrades) i només un 23% (que correspon a 16 entrades) per al mes de setembre. Per sexes, observem que l'ingrés de dones suposa el 57%, davant el 43% dels homes i, en ambdós casos les d'agost superen a les de setembre. La mortalitat també és més alta en les dones que en els homes, ja que de les 41 baixes 25 són dones (61%) i 16 són homes (39%).

Així doncs, podem dir que els primers símptomes de pesta apareixen a mitjans del mes d'agost, i continuen durant el mes de setembre però amb menor força. L'hospital es mantindrà fins a finals d'octubre perquè, malgrat no es produeixin ingressos, es certifiquen algunes altes i defuncions.

La majoria dels afectats (59%) no van superar la malaltia i moriren sobretot a l'agost, mentre que les persones donades d'alta (41%) abandonaren l'hospital entre setembre i octubre.

L'epidèmia de còlera no va afectar només a nivell demogràfic, ja que també va comportar una sèrie de conseqüències de caire social i econòmic. En una carta dirigida al Governador el 28 d'agost, el consistori municipal exposa els seus impediments econòmics per a fer front a totes les despeses ocasionades per la malaltia, i sol·licita ajuda financera dels Fons Provincials.

El manteniment de l'hospital provisional, els facultatius, la vigilància, les sopes econòmiques que arriben a socórrer a més de 1000 persones, els enterraments extraordinaris, les medicines, i altres, comportaven una despesa diària de més de 200 reals. A tot això s'hi afegia el problema dels jornalers, que demanaven augment de sou per a poder mantenir a les seves famílies; la demanda de nous facultatius, provinents d'altres llocs i que haurien de ser pagats a través dels Fons Provincials; i la manca de comestibles i de matèries primeres per al treball, provocada per la no concurrència de mercaders a la ciutat.

La desesperada situació en que viu la població obliga a l'Ajuntament a suplicar s'eliminïn els cordons sanitaris:

"(...) si V.S. no da terminantemente órdenes para que se levanten los cordones y puedan los vecinos de esta población ir a buscar lo que necesitan, vendrá un momento de conflicto del cual todo se puede temer, y el Ayuntamiento debe prevenirlo para que no se le haga responsable (...)" (18).

En un altre comunicat, del 30 d'agost, el consistori planteja al Governador la possibilitat d'ocupar els jornalers sense treball en feines públiques, com la construcció de la carretera que uneix Valls amb el Coll de l'Illa; perquè, segons ells, no en tenen prou amb la sopa econòmica i necessiten un jornal per a viure millor (19).

Quan una calamitat flagel·la una població és molt freqüent que les classes populars cerquin les raons i el mateix consol en la religió. Aquest sentiment fou el que guià als veïns de Valls a demanar a l'Ajuntament que accedís a treure en processó la imatge de la Verge de la Candela. El Consistori, però, necessitava el consentiment de la màxima autoritat eclesiàstica de la província. En una carta adreçada a l'Arquebisbe el dia 27, es manifesta l'esperança popular vers la seva patrona: "(...) Los vecinos de esta desolada población afligidos por la plaga que el señor se digna probarnos, reconociendo que el remedio de tanto mal debe venirnos del cielo, y confiando muy de veras en la protección de la Virgen Santísima bajo el título de la Candela que en otras ocasiones ha librado a esta villa de iguales calamidades, hace muchos dias que piden con insistencia llevar la sagrada imagen por las calles con solemne procesión, animados de la más viva fe de que el Señor por intercesión de su Madre Santa nos dará un remedio a tantos males, (...) (20).

La resposta de l'Arquebisbe de Tarragona no es féu esperar, i donà el seu consentiment el mateix dia. No obstant, posà com a condició que la seva decisió fos ratificada pel Governador (21).

El dia 28 l'Ajuntament ho notificà a l'autoritat Civil (22) i, dos dies més tard, va rebre el següent comunicat:

"Enterado del oficio de V. fecha 28 del corriente, en que consulta si puede sacarse en procesión por las calles de esa villa a la Imagen de la Virgen de la Candela, debo decirle que por Real Orden del 15 de mayo último está proveniente que no se verifiquen rogativas públicas, ni se celebren funciones de iglesia mientras dure el cólera morbo en una población. Sin embargo, deseando yo proporcionar a esos afligidos vecinos todo el alivio y consuelos posibles, dejo al celo y prudencia de V. y del Ayuntamiento que preside, de disponer que se implore al auxilio de la citada Virgen de la Candela de manera que evite la aglomeración de muchas personas, que es el objeto de la expresada Real Orden (...)" (23).

Un cop superada la pesta, s'organitzà a Valls tota una festa com a mostra de gratitud a la Verge per haver eradicat el còlera, que durant gairebé dos mesos havia afectat la població.

A finals de segle tornem a tenir informació referida al còlera, però aquest cop només són un seguit de normes profilàctiques que la Junta Local de Sanitat difon a través d'un pamflet a tots els veïns. Han passat 31 anys des de l'epidèmia del 1854, i en aquest temps han millorat els coneixements sobre la malaltia (24). En el fullletó del 1885 que es conserva a L'Arxiu de Valls, les mesures preventives són ja més específiques. Fan referència a aspectes com l'alimentació, la roba, la higiene personal, la desinfecció de la vivenda, les escombraries i, fins i tot, una relació bàsica de primers auxilis (25).

Malgrat totes aquestes disposicions, no sembla que l'epidèmia es fes present a Valls; almenys no s'ha trobat documentació que ho constati.

La Pesta Bubònica del 1899

L'any 1899 són dictades i preses, per part de la Junta de Sanitat, un seguit de mesures en previsió de la pesta bubònica. El document oficial que es difon entre la població recull dos tipus de precaucions, unes d'imposició immediata i unes altres aplicables en cas d'aparèixer símptomes de pesta. De les primeres cal destacar, entre d'altres:

-Neteja i desinfecció de les clavegueres amb clorur de calç i sulfat de coure.

-Eradicació dels dipòsits d'aigües estancades.

-Emblanquiment de les cases per dins i per fora.

-Inspecció rigorosa de tota persona que entri a la ciutat, obligant els amos de les fondes a remetre a l'Alcaldia una relació dels hostes que allotgin en els seus establiments respectius. En el supòsit que algun d'aquests viatgers procedeixi d'un lloc infectat, el metge del districte aplicarà ràpidament les mesures d'aïllament i desinfecció que estimi necessàries.

-Habilitació de 2 locals, un destinat a hospital i l'altre a llatzaret per incomunicar a les persones provinents de llocs infectats.

Però, en cas de que el perill de pesta es fes imminent, les prescripcions a seguir serien unes altres:

-Els metges complirien les disposicions del Ministeri de Governació.

-L'aïllament de les cases dels infectats seria absolut, i s'obligaria el desallotjament dels veïns.

-Els malats pobres serien traslladats a l'hospital.

-Els familiars que no volguessin romandre al costat dels malalts ser traslladats a un local fora de la ciutat, on passarien la quarantena.

-Durant l'epidèmia es procediria a la desinfecció continua de la cambra i efectes personals de l'infectat (26).

El dia 24 es pren l'acord de crear una comissió de membres de la Junta per anar a Barcelona a informar-se sobre la qualitat, preu i avantatges d'una estufa de desinfecció i una polvoritzadora antisèptica (27).

La pesta bubònica, com el còlera del 1885, tampoc creiem que afectés a Valls. Però en ambdós casos, malgrat es fes o no present, la situació d'espera de la població devia haver estat angoixant.

La intenció de la nostra exposició ha estat la de contribuir, en tot el possible, al coneixement d'una institució de caràcter sanitari com és la Junta Local de Sanitat de Valls. Malgrat haver seleccionat tres possibles casos d'epidèmia, la febre groga, el còlera i la pesta bubònica, hem de tenir en compte que la tasca de prevenció i inspecció sanitària de la Junta no es limita als períodes en que hi ha perill de pesta. Al llarg del segle trobem informació referida a altres vessants de la seva activitat: elaboració d'informes on s'estableixen relacions de malalties contagioses (28); campanyes de vacunació (29); inspeccions sanitàries a les escoles (30), entre d'altres.

Pel que fa als tres exemples escollits, hem d'aclarir que no són els únics que es manifesten durant el temps que ens ocupa -recordem que el 1831 i el 1885 són anys on també es fa present l'amenaça del còlera -però ens serveixen per a constatar les operacions de l'entitat sanitària en una etapa concreta que va de principis a finals del vuit-cents.

Al tractar les epidèmies ens hem centrat en els aspectes sanitaris, sobretot en les mesures preventives que s'adopten en cadascun dels tres moments; tanmateix seria interessant, en un proper estudi, incidir més en les conseqüències socials, polítiques i econòmiques que se'n deriven.

NOTES

(1).- SANCHEZ GRANJEL, L.: *Historia Política de la Medicina Española*. Instituto de H^a de la Medicina Española (Universidad de Salamanca) y Real Academia de Medicina de Salamanca. Salamanca, 1985. Pàg. 212.

(2).- PÉREZ MOREDA, V.: *Las crisis de mortalidad en la España Interior (s.XVI-XIX)*. Ed. Siglo XXI. Madrid, 1980. Pàg.423.

(3).- SANCHEZ GRANJEL, L.: obra citada. Pàg. 219-220.

(4).- A.H.C.V. Sèrie: Estats Sanitaris, C. 3.1.35, N° 5.3.2, data: 1-11-1849.

(5).- A.H.C.V. Sèrie: Prevenció i inspecció, C. 3.1.35, N° 5.5.1, data: 31-7-1893.

- (6).- A.H.C.V. Sèrie: Estats sanitaris, C. 3.1.35, Nº 5.3.3, data: 19-8-1856.
- (7).- A.H.C.V. Sèrie: Junttes i Comissions, C. 3.1.35, Nº 5.13.4, data: 1-7-1899.
- (8).- PÉREZ MOREDA, V.: obra citada. Pàg.77.
- (9).- A.H.C.V. Sèrie: Documents impresos, Carp.8, Doc: 240, 243, 248, 253, 254. Any 1821.
- (10).- A.H.C.V., S. Junttes i Comissions, C. 3.1.35, Nº 5.13.1, data: 17-9-1821.
- (11).- A.H.C.V., S. Junttes i Comissions, C. 3.1.35, Nº 5.13.1, data: 12-9-1821.
- (12).- QUILEZ MATA; J. "Tarragona frente a la epidèmia de fiebre amarilla en Barcelona y Tortosa (1821), en el Trienio Liberal: La Junta Municipal de Sanidad", en aquest volum.
- (13).- ANGUERA I NOLLA; P.: *Comportament polític i actituds ideològiques al Baix Camp 1808-1868*. Associació d'Estudis Reusencs. Reus, 1983.
- (14).- A.H.C.V., S. Junttes i Comissions, C.3.1.35, Nº 5.13.3, data: 17-8-1854.
- (15).- SANCHEZ GRANJEL, L.: obra citada. Pàg.217.
- (16).- A.H.C.V., S. Junttes i Comissions, C. 3.1.35, Nº 5.13.3, data: 18-8-1854
- (17).- SANCHEZ RIPOLLES: "L'any del còlera a Valls (1854). Apunts per intentar explicar el fracàs en la prevenció de la Sida". XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya. Vol. III. Centre d'Estudis Vallencs. Valls, 1989.
- (18).- A.H.C.V., S. Junttes i Comissions, C. 5.1.35, Nº 5.13.3, data: 28-8-1854.
- (19).- A.H.C.V., S. Junttes i Comissions, C.3.1.35, Nº 5.13.3, data: 30-8-1854.
- (20).- A.H.C.V., S. Junttes i Comissions, C. 3.1.35, Nº 5.13.3, data: 27-8-1854.
- (21).- A.H.C.V., S. Junttes i Comissions, C. 3.1.35, Nº 5.13.3, data: 27-8-1854.
- (22).- A.H.C.V., S. Junttes i Comissions, C.3.1.35, Nº 5.13, 3, data: 28-8-1854.
- (23).- A.H.C.V., S. Junttes i Comissions, C. 3.1.35, Nº 5.13.3, data: 30-8-1854.
- (24).- PEREZ MOREDA, V: obra citada. Pàg.76.

- (25).- A.H.C.V., Fons Mercadé. Sèrie: Municipal (Sanitat i Serveis), C 37, N° 1.209, Doc. 5, data: 7-8-1885.
- (26).- A.H.C.V., S. Juntas i Comissions, C. 3.1.35, N° 5.13.4, data: 21-8-1899.
- (27).- A.H.C.V., S. Juntas i Comissions, C. 3.1.35, N° 5.13.4, data: 24-8-1899.
- (28).- A.H.C.V., S. Epidèmies i Contagis, C. 3.1.35, N° 5.2.1, any: 1893.
- (29).- A.H.C.V., S. Estats Sanitaris, C. 3.1.35, N° 5.3.1, anys: 1846-47.
- (30).- Ibidem nota N° 5.